

Ярова Олена Борисівна –

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов і методики викладання Бердянського державного педагогічного університету.

Коло наукових інтересів: порівняльна педагогіка, історія та сучасні тенденції розвитку європейської початкової освіти.

e-mail: olenayarova2017@gmail.com

УДК 373.3(4ЄС)(075.8)

ДОСВІД РОЗВИТКУ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В КРАЇНАХ ЄС – ДЖЕРЕЛО МОДЕРНІЗАЦІЇ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У статті розглядаються основні напрями реформування початкової освіти в державах-членах ЄС у XXI столітті та можливості використання позитивного європейського досвіду в розбудові нової української школи. Аналіз спільних тенденцій розвитку шкільництва в країнах Спільноти та європейський вектор освітньої політики України дають підстави для обґрунтування рекомендацій щодо модернізації національної початкової освіти. Рекомендації структуровано за трьома рівнями (змістовий, організаційний, управлінський) з метою системного охоплення проблемних питань.

Ключові слова: початкова освіта; Європейський Союз; тенденція; рекомендації; змістовий рівень; організаційний рівень; управлінський рівень.

Постановка проблеми. Утворюючи перший щабель шкільництва й закладаючи підґрунтя для подальшої освіти, початкова освіта завжди перебувала у центрі уваги науковців і політиків. Роки незалежності України тим більше сприяли зростанню зацікавленості суспільства у розбудові сучасної початкової школи, на яку сьогодні покладається розв'язання низки соціально-економічних завдань, що постали передною Україною. Внутрішні процеси державотворення та зовнішня політика євроінтеграції визначають сьогодні і вектор реформ, і проблематику теоретичних та практичних досліджень у царині початкової освіти. Відтак, входження України до європейського освітнього простору актуалізує вивчення досвіду країн ЄС у розбудові початкової школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Модернізація національної школи у 90-х рр. XX – на початку XXI ст. спрямувала науковий пошук вітчизняних учених на дослідження:

- психологічних особливостей молодшого школяра (І. Василенко, О. Жигайло, Н. Мусіяка, О. Онисюк, О. Скориніна, А. Терещук та інші);
- дидактичних умов навчально-виховного процесу в сучасній початковій школі (В. Васенко, О. Гармаш, Н. Коломієць, В. Крутий, О. Кузьміна, С. Логачевська, Л. Перетяга, Т. Пушкарьова та інші);
- дидактико-методичних особливостей підручників для початкової школи (Т. Байбара, І. Бех, Н. Бібік, М. Богданович, М. Вашуленко, О. Карп'юк, Н. Коваль, Я. Кодлюк, Ф. Рівкінд, О. Савченко та інші);

- *методичної системи навчання й розвитку учнів початкових класів* (Н. Голуб, І. Гудзик, Н. Котелянець, Я. Кравчук, О. Паршикова, С. Скворцова, Т. Суржук, Ю. Федусенко, І. Янковська та інші);
- *виховної роботи з молодшими школярами* (З. Діхтяренко, О. Дяченко, С. Кондратюк, О. Коркішко, Л. Момотюк, Н. Стаднік та інші);
- *теоретичної та методичної підготовки вчителів початкової школи до навчання й виховання молодших школярів* (О. Будник, І. Бужина, Н. Глузман, Л. Коваль, А. Коломієць, О. Комар, А. Крамаренко, О. Красовська, С. Мартиненко, О. Митник, І. Пальшкова, Л. Петухова, О. Хижна, Л. Хомич, Л. Хоружа, С. Стрілець, О. Ярошинська та інші);

Сьогодні, враховуючи потреби сучасного суспільства, основними напрямками модернізації початкової освіти можна визначити такі:

- реалізація особистісно орієнтованого підходу до організації навчання задля гармонійного розвитку особистості молодшого школяра;
- оновлення змісту початкової освіти на компетентнісних засадах;
- упровадження інтегрованого навчання у початковій ланці;
- посилення виховного аспекту в навчальному процесі;
- підготовка нового вчителя для нової української школи.

Реформування початкової освіти є своєчасним і прогресивним, але, зрозуміло, що воно неспроможне водночас розв'язати всі суперечності системи, серед яких: непослідовність державної політики у галузі освіти, відсутність моніторингу якості проведених реформ, тривала економічна й демографічна кризи, дефіцит відповідального батьківства, суперечливий вплив ЗМІ та Інтернету на дітей, невідповідність педагогічних і управлінських кадрів до вчасного й адекватного реагування на інновації [1, с. 9–10].

Відтак, важливим стає пошук відповідей на численні виклики, що постали перед освітою на шляху її модернізації у контексті європейських орієнтирів розвитку, і віднаходження балансу між збереженням досягнень і національних особливостей та кореляцією із загальними тенденціями розвитку початкової школи в Європі.

Виклад основного матеріалу. Аналіз тенденцій розвитку початкової освіти в країнах ЄС та узагальнення результатів наукового дослідження дають підстави для обґрунтування рекомендацій щодо вдосконалення політики модернізації початкової освіти в Україні. Рекомендації структуровано за трьома рівнями (змістовий, організаційний, управлінський), що уможливило системне охоплення проблемних питань.

Перебуваючи в постійному розвитку, зміст як базовий компонент шкільної освіти спрямовується соціокультурним та політико-економічним контекстом, що формулює вимоги суспільств до рівня й характеру підготовки молоді [2, с. 362]. У ХХІ ст. трансформації змісту початкової освіти, яка відповідає першому рівневі освіти за шкалою Міжнародної стандартної класифікації освіти (МСКО – ISCED, 2011), в Україні відбуваються під впливом загальноєвропейських тенденцій – стандартизації, переорієнтації на компетентнісні засади та посилення ціннісного виміру.

На *змістовому рівні* в контексті модернізації національної школи цінним є досвід Європейської спільноти, де моделювання змісту початкової освіти характеризується:

- посиленням принципу наступності у процесі складання навчальних програм дошкільної, початкової та середньої освіти;
- збільшенням кількості цілей початкової освіти та синтезованим підходом до їх визначення (поєднання цілей для розвитку дитини та цілей для розвитку суспільства);
- адаптацією національних цілей початкової освіти до локальних умов та вимог майбутнього ринку праці;
- посиленням ролі ціннісного компоненту шляхом включення цілей морального, громадянського, полікультурного, екологічного, естетичного виховання;
- спрямованістю на формування цінностей європейської цивілізації та ознайомлення з основами розвитку Євросоюзу (ЄВО);

- акцентуванням цілей здоров'язбереження, фізичного й гендерного виховання;
- практичною та результативною зорієнтованістю змісту, що впливає на підвищення мотивації молодших школярів;
- використанням галузевого та предметно-модульного підходів до структурування змісту;
- рамковим характером курикулумів початкової освіти, що розглядається як умова розширення шкільної автономії;
- фокусуванням на мовній та науково-математичній грамотності шляхом підвищення освітніх стандартів з мови, математики, природознавства;
- інтеграцією знань задля формування цілісного сприйняття навколишнього світу;
- прогнозуванням очікуваних результатів навчальної діяльності учнів;
- уніфікацією переліку КК у змісті початкової освіти більшості країн ЄС;
- визначенням компетентнісно-орієнтованих цілей і стандартів;
- переорієнтацією навчального процесу на підготовку учнів до конкретних процедур оцінювання;
- трансформацією системи національного та шкільного оцінювання успішності учнів відповідно до цілей і стандартів;
- педагогічними новаціями на шкільному рівні з метою модернізації навчального середовища;
- комп'ютеризацією змісту початкової освіти шляхом створення електронних навчальних матеріалів та Інтернет-платформ науково-методичної підтримки професійної діяльності вчителів.

Аналіз тенденцій розвитку змісту освіти на рівні МСКО 1 у країнах ЄС дає підстави для обґрунтування рекомендацій щодо вдосконалення політики модернізації змісту початкової освіти в Україні:

- процес входження України до європейського освітнього простору потребує врахування загальноєвропейських тенденцій розвитку шкільництва, зокрема сутності й напрямів модернізації його змісту;
- забезпечення наступності змісту освіти на дошкільному, початковому й середньому щаблях сприятиме поліпшенню якості навчання та розбудові національної системи неперервної освіти;
- модернізація стандартів початкової освіти має відбуватися на прогностичних засадах, зважаючи на демографічну ситуацію та соціально-економічний контекст, спираючись на аналіз позитивів і недоліків попередніх версій стандартів;
- поширення теорії курикулуму робить вартим уваги досвід ЄС у формуванні змісту початкової освіти як комплексної системи, яка передбачає знанневий компонент, оцінювання результатів засвоєння змісту та можливості для навчання;
- рамковий характер національних курикулумів початкової освіти в країнах ЄС уможливило розробку регіональних і шкільних курикулумів, що працює у напрямі розвитку шкільної автономії;
- досвід ЄС із запровадження міжпредметних тем або модулів у стандартах початкової освіти є актуальним для України у контексті реалізації інтегрованого навчання;
- в умовах європейської інтеграції цінним є досвід ЄС із забезпечення громадянського та полікультурного виховання із запровадженням ЄВО до стандарту початкової освіти;
- керуючись компетентнісною ідеєю розбудови шкільництва, країни. Спільноти специфічною для початкової освіти розглядають соціально-емоційну компетентність, що є вартим уваги і для української школи.

Зважаючи на можливості, які відкриває оновлене освітнє законодавство України, і суспільно-політичну зацікавленість проблемами освіти, сьогодні від початкової школи очікується практична реалізація задекларованих принципів дитиноцентризму. Сучасні

реформи на *організаційному* рівні спрямовано на оптимізацію навчально-виховного процесу в початковій школі шляхом упровадження циклів навчання, забезпечення доступу до початкової освіти, адаптації режиму навчання до вікових особливостей молодшого школяра, розширення шкільної автономії у питаннях планування розкладу та форм занять, розширення вчительської автономії у питаннях використання технологій і методів навчання, що забезпечують індивідуалізацію, інтегрований підхід, продуктивну взаємодію з учнями.

Водночас, дискусія вітчизняних науковців, педагогів і суспільних діячів, зацікавлених в освітніх реформах демонструє, що на рівні МСКО 1 залишаються проблемними питання:

- регулярної психолого-педагогічної діагностики особистості молодшого школяра з метою його супроводу у навчально-виховному процесі;
- урахування особистісних характеристик учня для розроблення особистісно-орієнтованих технологій навчання й виховання;
- конструювання індивідуальних програм розвитку та корегування особистості учня;
- залучення учнів до планування власного навчання;
- систематичної взаємодії з батьками/родиною щодо усунення труднощів у навчанні.

Досвід країн ЄС презентує ефективні шляхи розв'язання зазначених проблем. Рекомендованими для подальшої розбудови національного шкільництва в контексті оптимізації організації навчального процесу можуть бути такі підходи:

- збільшення тривалості навчання на рівні МСКО 1 (до 6 років), у тому числі за рахунок поширення моделей «дошкільний заклад – початкова школа» та «початкова школа – основна школа»;
- розподіл терміну початкової освіти на цикли або етапи, що дозволить не лише конкретизувати цілі навчання та зміст, а й застосовувати відповідні механізми оцінювання досягнень учнів;
- зниження коефіцієнту учні / вчитель у перші два-три роки початкової освіти;
- застосування ефективного групування учнів залежно від цілей навчання;
- розширення автономії навчальних закладів у питаннях планування навчального року та організації життя школи (регіональна гнучкість щодо кількості навчальних днів протягом тижня, планування канікул тощо);
- адаптація режиму навчання до індивідуальних життєвих ритмів учнів шляхом регулювання навчального розкладу та створення початкової школи повного дня;
- використання вчителями форм і методів розвивального навчання, поширення навчання в команді та взаємонавчання учнів;
- створення й реалізація програми заходів підтримуючого навчання;
- інтеграція шкільного та позашкільного виховання та освіти;
- включення учнів до процесу планування та проведення оцінювання власних навчальних досягнень;
- підвищення якості навчання молодших школярів шляхом упровадження психолого-педагогічної вхідної діагностики з метою отримання інформації про готовність учнів до навчання й подальшого планування навчально-виховного процесу відповідно до їхніх освітніх потреб;
- в умовах упровадження компетентнісних стандартів початкової освіти в Україні вартими уваги є напрацьовані в країнах ЄС оцінні технології для вимірювання рівнів ключових та предметних компетентностей учнів;
- у контексті реалізації особистісно орієнтованого навчання українська початкова школа має скористатися позитивним досвідом країн Спільноти із застосування формульованого оцінювання на рівні МСКО 1, яке ґрунтується на засадах дитиноцентричного підходу до навчання;
- для початкової освіти в Україні важливим для запозичення є досвід держав Спільноти щодо регулярної участі молодших школярів у МПД, результати яких стимулюють

модернізацію стандартів і курикулуму, розвиток педагогічних інновацій і підручника на рівні МСКО 1;

- комп'ютеризація освіти та поширення ІКТ-технологій має передбачити збільшення обсягу електронних навчальних матеріалів для початкової школи;
- акцентуація ціннісного потенціалу освіти робить актуальним вивчення досвіду упровадження моделі виховального навчання на рівні МСКО 1 у країнах ЄС;
- у створенні «нової школи» у XXI столітті Україна має використати позитивний досвід Європи щодо збільшення ролі спеціалістів різних галузей (психологів, соціологів, методистів) та зацікавлених сторін (батьків, представників бізнесу та громади) у розвитку галузі.

Організаційні трансформації в освіті безпосередньо пов'язані із формуванням нової системи управління. На межі XX – XXI ст. домінуючою ідеєю в Європі стає децентралізація шкільництва та розширення шкільної та вчительської автономії. Перерозподіл влади між центральними й федеральними органами освіти та місцевими менеджерами супроводжується розбудовою системи шкільного інспекторату (зовнішнього та внутрішнього) і поширенням практики школо-базованого менеджменту на рівні МСКО 1.

Недосконалість системи управління шкільною освітою в Україні, що пов'язана з фінансовими, технічними та кадровими проблемами, потребує вивчення досвіду країн ЄС щодо реформ на *управлінському* рівні. Аналіз даних інформаційної бази дослідження «Система управління загальною середньою освітою в Україні на рівні району та області: якість, прозорість, взаємодія», здійсненого громадською організацією «Агенція розвитку освітньої політики» протягом 2013 – 2014 рр., підтверджує, що системними проблемами державного управління загальною середньою освітою, а в її межах і початковою, впродовж усіх років незалежності залишаються [3]:

- занадто велика концентрація повноважень у МОН, що суперечить проголошеним намірам щодо утвердження державно-громадської системи управління освітою;
- дублювання функцій МОН і функцій місцевих і регіональних органів влади, які фактично повторюють функції органів управління з «вищих» щаблів влади;
- проблематичність координації між діями цих відомств;
- незабезпеченість повноважень органів місцевої влади необхідними для їх практичної реалізації організаційними та фінансовими ресурсами;
- відсутність управлінських кадрів з демократичним стилем мислення.

Крім того, відкритими є питання оцінювання ефективності національної освіти (сьогодні моніторинг здійснюється за внутрішніми критеріями системи, а не суспільства та міжнародних експертів); відповідальності за надання освітніх послуг; визначення, що таке якість освіти, чому вона має відповідати, і як оцінити якість освіти та навчальних закладів; підготовки кадрів, атестації та професійної кар'єри вчителів; спільної участі шкіл в організації освітнього процесу (обмін учителями, програми шкільних автоперевезень, спільне використання спортивних майданчиків та бібліотек, комп'ютерів та іншого обладнання та споруд, партнерство з громадою) з метою раціоналізації освітньої мережі, а також здійснення стратегічного планування розвитку шкіл.

За таких обставин набуває важливості вивчення європейського досвіду модернізації оцінювання ефективності та управління початковою школою, де цінними є:

- розвиток зовнішнього шкільного інспекторату на рівні МСКО 1, який у країнах ЄС уможливив збалансування національних стандартів і регіональних потреб, оцінювання потенційних «ризиків», створення національних баз даних, що акумулюють інформацію про кількісні та якісні показники навчальних закладів;
- суттєве спрощення вертикалі органів управління освітою та передача органами управління освіти владних повноважень безпосередньо кожній школі в особі директора та шкільної ради;
- офіційний поетапний перехід до школо-базованого менеджменту;

- функціонування шкільних рад, що презентують інститут громадської участі в управлінні школою;
- автономія школи у сфері фінансів і зміна схеми фінансування шкільної освіти за принципом: «кошти йдуть за дитиною»;
- самостійне формування навчального плану, програм викладання, вибір підручників;
- участь безпосередніх учасників освітнього процесу в розв'язанні питань життєдіяльності та розвитку навчального закладу;
- підвищення соціального статусу та особистої фінансової незалежності шкільних керівників і вчителів;
- чітка державна політика підготовки та атестації педагогічних та управлінських кадрів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз проблем реформування початкової школи в Україні та сучасних тенденцій розвитку освіти на рівні МСКО І у країнах ЄС демонструє наявність спільних викликів. Це актуалізує порівняльні дослідження та вивчення досвіду європейських держав щодо проведення трансформацій на організаційному, змістовому та управлінському рівнях початкової освіти з метою використання прогресивних ідей у розбудові нової української школи. Перспективним для національної освіти вбачається всебічний аналіз європейських ідей громадсько-державного управління школою та школо-базованого менеджменту.

Використані джерела

1. Біла книга. Сили змін та вектори руху до нової освіти України / Упоряд. В. Громовий. – Київ : Міжнародний благодійний фонд «Україна –3000», 2009. – 156 с.
2. Локшина О. І. Тенденції розвитку змісту шкільної освіти в країнах Європейського Союзу : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. – Київ, 2011. – 465 с.
3. Система управління загальною середньою освітою в Україні на рівні району та області : якість, прозорість, взаємодія. [Електронний ресурс]. Міжнародний фонд Відродження. – 2014. – Режим доступу : http://www.irf.ua/knowledgebase/publications/sistema_upravlinnya_zagalnoyu_serednoyu_osvitoiu_v_ukraini_na_rivni_rayonu_ta_oblasti_yakist_prozorist_vzaemodiya/

References

1. Bila knyha. Syly zmin ta vektory rukhu do novoi osvity Ukrainy / Uporiad. V. Hromovyi. – Kyiv : Mizhnarodnyi blahodiinyi fond «Ukraina –3000», 2009. – 156 s.
2. Lokshyna O. I. Tendentsii rozvytku zmistu shkilnoi osvity v krainakh Yevropeiskoho Soiuzu : dys. ... d-ra ped. nauk : 13.00.01. – Kyiv, 2011. – 465 s.
3. Systema upravlinnia zahalnoiu serednoiu osvitoiu v Ukraini na rivni raionu ta oblasti : yakist, prozorist, vzaemodiia. [Elektronnyi resurs]. Mizhnarodnyi fond Vidrodzhennia. – 2014. – Rezhym dostupu : http://www.irf.ua/knowledgebase/publications/sistema_upravlinnya_zagalnoyu_serednoyu_osvitoiu_v_ukraini_na_rivni_rayonu_ta_oblasti_yakist_prozorist_vzaemodiya/

Яровая Е. Б., кандидат педагогических наук, доцент, Бердянский государственный педагогический университет, г. Бердянск, Украина, e-mail: olenayarova2017@gmail.com

ОПЫТ РАЗВИТИЯ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В СТРАНАХ ЕС – ИСТОЧНИК МОДЕРНИЗАЦИИ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ

В статье рассматриваются основные направления реформирования начального образования в государствах-членах ЕС в XXI веке и возможности использования положительного европейского опыта в развитии новой украинской школы. Анализ общих тенденций развития школы в странах Сообщества и европейский вектор образовательной политики Украины позволяют обосновать рекомендации по модернизации национального начального образования. Рекомендации

структурированы по трем уровням (содержательный, организационный, управленческий) с целью системного охвата проблемных вопросов. Ценными представляются достижения стран ЕС в развитии психолого-педагогической входной диагностики на уровне МСКО 1, программ поддерживающего и рефлексивного обучения, школьной инспекции, школьных советов, системы профессиональной и последиplomной подготовки педагогов.

Ключевые слова: начальное образование; Европейский Союз; тенденция; рекомендации; содержательный уровень; организационный уровень; управленческий уровень.

Yarova O., *Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Berdiansk State Pedagogical University, Berdiansk, Ukraine, e-mail: olenayarova2017@gmail.com*

THE EXPERIENCE OF PRIMARY EDUCATION DEVELOPMENT IN EU COUNTRIES AS A SOURCE OF PRIMARY EDUCATION MODERNIZATION IN UKRAINE

The article examines the main directions of reforming primary education in the EU member states in the 21st century and the possibility of using progressive European experience in the development of the new Ukrainian school. The analysis of the general trends in the development of schooling in the Community countries and the European vector of Ukraine's educational policy makes it possible to work out recommendations for the modernization of the national primary education. The recommendations are structured on three levels (contents, organization, and management) to systematically cover problematic issues. At the organizational level modern reforms are aimed at optimizing the educational process in primary school by introducing training cycles, providing equal access to primary education, adapting teaching regime to the psychological peculiarities of a primary pupil, expanding school and teacher autonomy in scheduling and using modern techniques that provide individualization, integrated approach, and productive interaction in class. Such achievements of the EU countries as the practice of psychological and pedagogical input diagnostics at the ISCED level 1, programs of supportive and reflexive education, school inspection, school boards, and the system of professional and postgraduate teachers' training are considered valuable. It is also important to study the issues of assessing the effectiveness of national education, defining the concept of the quality of education, certification and professional careers of teachers, joint participation of schools in organizing educational process in order to streamline the educational network as well as strategic planning of school development.

Keywords: primary education; European Union; trend; recommendations; content level; organizational level; managerial level.